

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 01.07.2021
Published /Yayınlanma 31.08.2021
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Yanardağ, R. & Özkan, Y. (2021). Madde kullanan 13-18 yaş arası çocukların anne-babaları ile ilişkilerinin incelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(73), 2080-2096.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2654>

Sosyal Çalışmacı, Dr. Rauf YANARDAĞ

<https://orcid.org/0000-0002-5783-2137>

Niğde İl Sağlık Müdürlüğü, Halk Sağlığı Hizmetleri Başkanlığı, Niğde / TÜRKİYE

Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN

<https://orcid.org/0000-0002-2968-363X>

Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara / TÜRKİYE

MADDE KULLANAN 13-18 YAŞ ARASI ÇOCUKLARIN ANNE-BABALARI İLE İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THE RELATIONS BETWEEN CHILDREN USING SUBSTANCES AT 13-18 YEARS OLD AND THEIR PARENTS

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, 13-18 yaş arası çocukların madde kullanım deneyimlerinin ve madde kullanımı ile ilgili olarak anne babaları arasındaki ilişkilerini incelemektir. Araştırma kapsamında madde bağımlısı olan 13-18 yaş arası çocukların madde kullanım deneyimleri ve anne-babaları ile ilgili ilişkileri derinlemesine incelendiğinden dolayı nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada, bilinen ama anlamı tam olarak kavranamayan olguları araştırmayı amaçlayan nitel araştırma modelleri arasında yer alan olgubilim deseninden yararlanılmıştır. Madde kullanan çocukların madde kullanım deneyimleri, anne baba ilişkileri-algıları ve anne babalarına yönelik tutum ve davranışları ayrıntılı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, nitel araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Görüşme formunda, çocukların demografik özellikleri, madde kullanım deneyimleri ve anne baba ilişkileri ve algılarını içeren bilgilere yer verilmiştir. Araştırma kapsamında çocuklardan elde edilen veriler, yazıya döküldükten sonra ve araştırmacının gözlem notları ile içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çocukların ifadelerinden kavram ve kategoriler kodlar olarak ayrıştırılmıştır. Katılımcı kodları, oluşturulan kategorilere göre belirlenmiş ve bulgular alıntılarla ve gözlem notlarıyla açıklanmıştır. Çocuğun madde kullanımına başlamasıyla beraber, aile üyelerinin çocuğa karşı olumsuz tutum ve davranışların sergilendiği ortaya çıkmıştır. Çocuğun yaşadığı sorunlardan dolayı aile içi iletişimin bozulmasına, madde bağımlısı bireyin sağlık, eğitim ve desteğe ihtiyaç duyması gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, ailede bağımlı bireyin olması aile içindeki rolleri, ailenin yapısını ve aile ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Madde kullanımı, çocuk, anne-baba ilişkileri.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine relations between children using the substance at 13-18 years old and their parents. The qualitative research method was used as the substance use experiences of children aged 13-18 who are drug-addicted and their relationships with their parents were examined in depth within the scope of the research. In this research, the phenomenology pattern, which is among the qualitative research models aiming to investigate the known but not fully understood facts, was used. Substance use experiences, parental relations, and perceptions towards parents of children who use substances were tried to be examined in detail. Semi-structured interview form and personal information form used in qualitative research were used as data collection tools in the research. The interview form included information about the demographic characteristics of the children, their substance use experiences, and their parental relationships and perceptions. The data obtained from the children within the scope of the research were evaluated by the content analysis method, after being written down and with the observation notes of the researcher. Concepts and categories from children's expressions were separated as codes. Participant codes were determined according to the categories created and the findings were explained with quotations and observation notes. It was revealed that negative attitudes and behaviors of family members towards the child are exhibited with the child's onset of substance use. Due to the problems experienced by the child, problems such as the deterioration of family communication and the need for health, education, and support of the substance-addicted individual have emerged. Therefore, the presence of an addicted individual in the family negatively affected the roles in the family, the structure of the family, and family relations.

Keywords: Using substances, children, parental relationships.

Issue/Sayı: 73

Volume/Cilt: 8

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

1. GİRİŞ

Günümüzde karşılaşılan önemli sorunlardan biri de madde bağımlılığı sorunudur. Madde bağımlılığı kişinin yaşamını, ailesini ve çevresini etkilemektedir. Bu bakış açısının bir anlamı, sistemin bir parçası değiştiğinde veya “hasar gördüğünde” sistemin diğer parçalarını etkilemesidir (Stevens-Smith, 1998). Diğer bir çıkarımda ise Babahanoğlu (2020), madde bağımlılığının, bireyin başta ailesi olmak üzere çevresi ve toplumsal yaşamını olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Madde kullanımı olan grupların başında gençler gelmektedir. Türkiye’de ve Dünya’da yapılan bazı araştırma raporlarına göre de madde kullanımına erken yaşlarda başladığı ortaya konulmuştur (Özkan ve Danışmaz Sevin, 2020). Madde kullanımının beraberinde getirdiği sorunlar tek boyutla ele alınamayacak kadar çok boyutlu sorunlardır.

Bağımlılık, kişinin nesneye veya duruma bağlı olarak oluşturduğu ilişkide ortaya çıkan özel bir durumu ifade eden ilişki türüdür. Bu ilişki, belirli davranışların anlamlı olduğu anlar olarak görülebilir. Kişi maddeyi kullanarak sahte bir iyilik hali yaşar. Maddeye bağlanma anlamına gelen alışkanlık ve bağımlılık, bireyde fiziksel bağımlılık ve toleransa yol açar. Uyuşturucu, uyarıcı ve alkolün sonuçları oldukça zararlıdır. Bireylerin tüm yaşamını etkileyen bu maddeler sinir sisteminde çok etkilidir. Ayrıca bireylerin duygu durumlarına zarar vererek duygu, düşünce ve davranışlarını etkiler. İçerdiği kimyasal aktif madde sayesinde kolayca alışkanlık yapar ve kolayca bağımlılık yapar. Madde talebinin oluşumu, organizmada oluşan huzursuzluğu gidermek için maddenin kullanılmasından kaynaklanmaktadır (Babaoğlu, 1997; Doğan, 2020; Köknel, 1999; Şahin, 2007).

Alkol ve madde kullanmanın birçok nedeni vardır. Bunlar arasında kişisel merak, arkadaş çevresi ve aile içi iletişim bozuklukları ve sorunları sayılabilir. Ancak madde kullanım nedenleri genel olarak şu başlıklar altında açıklanmaktadır: a) Kullanılan maddenin özellikleri, b) Kişisel özellikler, c) Çevresel özellikler. Bağımlılık yapan maddeler, alıcı hücrelere bağlanarak merkezi sinir sisteminde kimyasal olarak aktif hale gelir ve bu durum bağımlılığa neden olur. Madde bağımlısı kişiler genellikle özgüvenleri düşük, kendilerini değersiz algılayan, eksiklikleri olan ve kaygılı kişilerdir. Madde bağımlılığında görülen kişisel özelliklerden biri de değişimden duyulan heyecan ve zevktir. Çevresel faktörler açısından bakıldığında, bireyin sosyal çevre, akran grubu ve arkadaş çevresi ile etkileşimleri etkili olmakla birlikte, bağımlılık yapan maddenin yaygınlığı, ulaşılabilirliği ve temini bağımlılığa önemli rol oynamaktadır (Doğan, 2020; Köknel, 1999; Kulaksızoğlu, 2008; Tekalan, 2012).

Madde bağımlılığı konusu APA (2013) DSM 5 kriterlerine göre madde kullanımı ve bağımlılık bozuklukları olarak sınıflandırılmıştır. Buna göre, alkol, esrar, halüsinojenler, uçucular, opiyatlar, uyuşturucu ve sakinleştirici ilaçlar, uyarıcılar, tütün ve diğerleri için geçerli olmak üzere, 12 aylık süre içinde aşağıdaki kriterlerden en az ikisinin olması, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da işlevsellikte düşmeye yol açan madde kullanım bozukluğunu/bağımlılığını düşündürmektedir:

- Çoğu kez istendiğinden daha büyük ölçüde ya da uzun süreli madde tüketimi
- Madde kullanmayı bırakmak için sürekli istek ya da sonuç vermeyen çabalar
- Madde elde etmek için gerekli etkinliklere çok zaman ayrılır
- Madde kullanmak için büyük bir istek duyma (aşerme, craving)
- İşte, okulda ya da evdeki durumu gereği olan başlıca görevleri yerine getirememeye
- Maddenin etkilerinin neden olduğu sürekli ya da yineleyici toplumsal ya da kişilerarası sorunlar olmasına karşın madde kullanımını sürdürme
- Madde kullanımı nedeniyle, toplumsal, işle ilgili ya da eğlenme, dinlenme etkinliklerinin bırakılması ya da azaltılması
- Tehlikeli durumlarda madde kullanma
- Yineleyici bedensel ya da ruhsal bir sorun olduğunu bilmesine rağmen madde kullanımını sürdürür
- Tolerans gelişim belirtileri
 - İstenen etkiyi sağlamak için daha fazla madde kullanım isteği
 - Aynı ölçüde madde kullanımına karşın daha az etki sağlanması
- Yoksunluk belirtilerinin gelişmiş olması.

Madde kullanımı ve bağımlılık sorunu pek çok psikolojik bozukluğa sebep olabilmektedir. Bunların başında bipolar bozukluk, psikoz, iç organların fonksiyonlarını yitirmesi gibi fiziksel ve mental problemlerle karşılaşma riskini artırdığı gibi kullanıcıların çok ciddi fiziksel ve sosyal problemlerle karşılaşmalarına neden olabilmektedir (Ögel, 2014). Tüm bunlar konunun sağlık alanında önemli bir sorun olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra madde kullanımı sosyal boyutlarıyla da ele alınması gereken bir sorundur. Madde bağımlılığının sosyal yönü, bağımlılığı tetikleyen faktörleri, tedavi sürecini ve tedavi sonrası süreci kapsamaktadır.

Madde kullanımına başlanmasında değişik sebepler, değişik dönemlerde ve değişik kültürlerde daha fazla öneme sahip olabilmektedirler. Madde, açlık ya da yorgunluğun üstesinden gelmek, mistik durumlar oluşturmak gibi farklı amaçlar için kullanılabilir (Ögel, 2014).

Çocuklar yaşamlarının ilk yıllarında sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerini genellikle aile ortamında tamamlamaktadır. Bu gelişimlerini sorunsuz şekilde tamamlayabilmeleri için aile ortamının huzurlu ve sorunsuz olması gerekmektedir. Aile ile çocuk arasındaki ilişkinin sağlıklı olması, bireylerin daha sağlıklı gelişmesini sağlamaktadır (Ekşi, 1982; 1990). Aile içi çatışmalar, aile içi sorunlar, aile bağlarının zayıf oluşu, cinsel sapmalı ya da ruh hastası olan aile üyelerinin olması, aile içinde şiddet ve istismarın olmasının gençlerde madde kullanımı için önemli risk etkenleri olduğu saptanmıştır (Ögel, 2014; Akfert, Çakıcı ve Çakıcı, 2009; Resnick ve diğerleri, 1997).

Madde bağımlılığıyla mücadelede kullanılan tek veya en doğru bir yaklaşımdan bahsetmek mümkün değildir. Madde bağımlılığı alanında değişik dönemlerde, farklı disiplinlerin, farklı kuramlardan yararlandığı bilinen bir gerçektir. Madde bağımlılığı alanında en sık başvurulan kuramlardan biri madde bağımlısı bireyin güçlü yönlerini ortaya çıkarıp, sorunuyla başa çıkmasını sağlayan güçlendirme yaklaşımıdır. Bu alanda sıklıkla kullanılan bir diğer kuram ise madde bağımlısı bireyi, çevresi içerisinde ele alıp, sorunuyla baş etmesinde çevresel etkenleri de göz önünde bulunduran ekosistem yaklaşımıdır.

1.1. Madde Bağımlılığının Aile İçi İlişkilerine Etkisi

Toplumun en küçük birimi olan aile, nüfusun devamını sağlama, kültürel aktarım, sosyalleşme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik işlevleri yerine getirme gibi rollere sahiptir. Sağlıklı bir ailenin temeli de aile işlevlerinin sağlık olması ile yakından ilişkilidir. Aile işlevleri, aile üyeleri arasındaki iletişim, bağlılık, yakınlık ile iletişimlerini içermektedir. Ailenin işlevi, ailedeki bireylerin gelişimine katkı sunmak, sosyalleşmelerini sağlamak, bağımsızlıklarını ve kendi ayakları üzerinde durabilmelerini sağlamaktır. Ailelerin işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmesi, sağlıklı bir şekilde iletişim kurmaları ile mümkün olabilmektedir. Aile işlevlerini oluşturan ve sağlıklı ailelerin unsurları; sorun çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, ilgi ve davranış kontrolüdür. Aile içindeki roller, normlar, değerler ve inanç kalıplarını kapsayan aile yapısı da aile işlevlerini etkilemektedir. Aile yapısı, bireylerin gelecekteki tutum ve davranışlarının, psiko-sosyal gelişiminin bir göstergesi olarak kabul edilebilmektedir. Ailedeki özellikler ailedeki tüm bireyleri etkilemektedir (Güney, 2009). Sağlıklı bir biçimde işlevlerini yerine getiremeyen ailelerde iletişim eksikliği ve aile sorunları görülebilmektedir. Madde bağımlılığı ailedeki üyelerin karışık duygular yaşamasına, aile yaşamının bozulmasına, madde bağımlısı bireyin sağlık, eğitim ve desteğe ihtiyaç duyması gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla, ailede bağımlı bireyin olması aile içindeki rolleri, ailenin yapısını ve aile işlevlerini etkilemektedir (Kocayörük, 2010; Özşenol ve diğerleri, 2003; Beavers ve Hampson, 1990; Olson, 2000; Bulut, 1990).

Ailenin, çocuğun kişiliğinin oluşumu üzerindeki etkisini anlayabilmek için, ana baba çocuk ilişkilerini incelemek gerekir. Bu ilişkinin temelinde ana baba tutumları bulunur. Anne baba tutumları; ana, baba, çocuk arasındaki bütün etkileşimlerden oluşur. Bu etkileşimler ana babanın tutum, değer, ilgi ve inançlarının ifadesi ile birlikte bakım ve eğitim davranışlarını içine almaktadır (Uluğtekin, 1984).

Sevgi, doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik, sorumluluk sahibi olma gibi temel insani değerlerle donanmış anne babalar, birçok toplumda amaçlanan ideal ebeveyn tipini oluşturmaktadır. Bu çalışma, madde kullanan ergenlerin anne ve babaları hakkında bu değerleri nasıl algıladığını ortaya koymak için yapılmıştır. Bu kapsamda, çocukların madde kullanım durumları, ana baba ilişkileri ve algıları ve anne babalarına yönelik tutum ve davranışları incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Problemi

Madde bağımlılığı sadece Türkiye’de değil bütün dünyada ciddi bir sosyal sorun olarak bireyleri, aileleri ve toplumu sosyal, sağlık, ekonomik ve kültürel yönden etkilemektedir. Bu alanda özellikle son yıllarda hem ulusal hem de uluslararası düzeyde akademik ve saha çalışmaları yapılmıştır. Madde bağımlılığı sorunu ailedeki üyelerin karışık duygular yaşamasına, aile içi iletişimin bozulmasına, madde bağımlısı bireyin sağlık, eğitim ve desteğe ihtiyaç duyması gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla, ailede bağımlı bireyin olması aile içindeki rolleri, ailenin yapısını ve aile ilişkilerini olumsuz etkilemektedir.

Bu bağlamda, araştırmanın problemi, 13-18 yaş arası çocukların madde kullanım deneyimlerinin ve madde kullanımı ile ilgili olarak anne babaları arasındaki ilişkilerin nasıl olduğunu incelemektir.

1.2.1. Alt Problemler

1. Çocukların maddeyle tanışma ve kullanım deneyimleri nelerdir?
2. Maddeyi bırakma ile ilgili deneyimleri nasıldır?
3. Çocukların madde kullanım öncesi ve sonrasında anne-babaları ile ilişkileri, tutumları ve davranışları nasıl değişmiştir?
4. Çocukların madde kullanım durumları anne-baba algılarını nasıl etkilemiştir?

1.3. Araştırmanın Amacı

13-18 yaş arası çocukların madde kullanım deneyimlerinin ve madde kullanımı ile ilgili olarak anne babaları arasındaki ilişkilerini incelemektir.

1.4. Araştırmanın Önemi

Madde bağımlılığı konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde, madde bağımlısı bireylerin tedavileri, madde bağımlılığından korunma durumları, sosyal damgalanmaları, psikolojik özellikleri, sosyal destek düzeyleri, gelecek beklentileri, aile yapıları, okul başarısı gibi konulara odaklanılmıştır (Doğanavşargil, Sertöz, Coşkunol ve Şen, 2004; Erbay, Oğuz, Yıldırım ve Fırat, 2016; Erükçü Akbaş ve Mutlu, 2016; Kasap, 2015; Polat, 2012; Şahin, 2007; Uzun, 2017; Yılmaz, Can, Bozkurt ve Evren, 2014). Bu konuda yapılan araştırmaların çoğunun niceliksel olduğu görülmüştür. Madde kullanan çocukların aileleri hakkındaki düşünceleri ve ilişkilerini ortaya koyan nitel çalışmalar sınırlıdır. Bu açıdan bu çalışma özgün niteliktedir ve değerlidir. Bu çalışma, 13-18 yaş arası madde kullanan çocukların aile ilişkilerine yönelik bir sosyal hizmet müdahale önerisi getirmesi yönünden önemlidir.

1.5. Araştırmanın Tanımları

Madde kullanımı: Araştırmada Niğde İl Sağlık Müdürlüğü’ne başvuran ebeveynlerin çocuklarının sigara, alkol ve uyuşturucu maddeleri kötüye kullanma durumunu ifade etmektedir.

Anne-Baba ilişkileri: Araştırmada madde kullanan çocukların anne ve babaları ile olan etkileşim, ilgi, değer, beklenti, tutum ve inançlarını tanımlamaktadır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

13-18 yaş arası madde kullanan çocuklardan, yalnızca ulaşılabilenler ve görüşmelerin gerçekleştirildiği tarihte Niğde ilinde olanlar ve sadece anne-babalarından onamları alınıp gönüllü olan çocuklar ile görüşülebilmüş olması araştırmanın bir sınırlılığıdır.

2. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın modeline, çalışma grubuna, verilerin toplanmasına, veri toplama araçlarına, verilerin çözümlenmesine ve yorumlanmasına ve etik konulara ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, kişilerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirerek kişilerin yaşamış oldukları deneyimleri ve süreçleri görünür kılmak için kullanılabilir (Kümbetoğlu, 2017). Dolayısıyla araştırma kapsamında madde bağımlısı olan 13-18 yaş arası çocukların madde kullanım deneyimleri ve anne-babaları ile ilgili ilişkileri derinlemesine incelendiğinden dolayı nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmada, bilinen ama anlamı tam

olarak kavranamayan olguları araştırmayı amaçlayan nitel araştırma modelleri arasında yer alan olgubilim deseninden yararlanılmıştır. Madde kullanan çocukların madde kullanım deneyimleri, anne baba ilişkileri-algıları ve anne babalarına yönelik tutum ve davranışları ayrıntılı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubu, Niğde İl Sağlık Müdürlüğü'ne tedavi olmak amacıyla başvuran ailelerin bağımlılık sorunu yaşayan 13-17 yaş arasındaki 6 çocuktan oluşmaktadır. Araştırmada sözü edilen kuruluşa başvuran 2 çocuğa ulaşılmış ve daha sonra bu çocukların nerileri doğrultusunda diğer çocuklara ulaşılmış olup kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Katılımcılar belirlenirken, iletişim kurabilen, kendini rahatlıkla ifade edebilen kişiler olmasına dikkat edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Süreci

Araştırmada Haziran 2021'de Niğde İl Sağlık Müdürlüğüne başvuran 2 çocuğa ulaşılmış ve daha sonra bu çocukların nerileri doğrultusunda diğer çocuklara ulaşılmış olup kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu yolla yaklaşık 16 gün içerisinde çocukların ailesinin onamı alınarak 6 gönüllü katılımcı bulunup onlarla görüşmeler yapılmıştır.

Bağımlı ocuklar madde kullandığı için polis tarafından hep suçlu muamelesi gören, kovalanan, mahalle sakinleri tarafından da dışlanan ve aileleri ile de sorun yaşayan çocuklardır. Dolayısıyla bu çocuklar ile güven ilişkisine dayalı eşitlikçi, etkileşimli bir iletişim kurmak, onların i dünyalarına girerek onların isteklerini, istemediklerini, duygularını, düşüncelerini, yaşadıkları deneyimleri ayrıntılı olarak anlamak, i bakışlarını kavrayabilmek kolay olmamaktadır. Bunun için öncelikli olarak onları, onlara zarar verilmeyeceğine inandırmak ve onlarla etkili iletişim kurmak için bu çocukların genel olarak zaman geçirdiği bir gençlik merkezine bir hafta süresince gidilmiştir. Bu merkez Niğde Valiliği ve Niğde İl Sağlık Müdürlüğünün ocuklara yönelik olarak ortaklaşa kurmuş olduğu bir gençlik merkezidir. Bu gençlik merkezinde çocuklar ile beraber langirt, masa tenisi, hava hokeyi, langirt bilgisayar oyunu gibi oyunlar oynanmıştır. Bu süreç içerisinde onlara, polis olmadığım, onlara zarar verecek veya onları dışlayacak bir kişi olmadığım inandırılmaya çalışılmış; onları olduğu gibi kabul ettiğim ve onlara değer verdiğim vurgulanmıştır. Yeterince güven ilişkisi kurulduktan sonra yapılacak araştırmadan onlara bahsedilmiştir. Onların ve ailelerinin çalışmaya gönüllü olarak katılabileceklerine dair onamları alınmış ve görüşmelere başlanmıştır. Görüşmeler Niğde Halk Sağlığı Hizmetleri Başkanlığı ocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Biriminin Görüşme Odasında yapılmıştır. 6 katılımcının izni doğrultusunda görüşme kayıtları ses kaydına kaydedilmiştir.

Katılımcılarla yapılan her bir görüşme minimum 50 dakika, maksimum 70 dakika olarak gerçekleştirilmiştir. Bazı katılımcılar ile görüşmeler daha uzun sürmüş, bazı katılımcılar ile daha kısa srmştir. 1 saat civarında süren görüşmelerde ikisi 15, biri 16 ve biri de 17 yaşında olan 4 katılımcı, sigara ve bali maddesinden başka tiner ve esrar da kullanmakta ve aileleri ile olan ilişkilerinde daha fazla sorun yaşayan, özgüvenleri yüksek olan çocuklardı. Dolayısıyla daha fazla yaşam deneyimine, madde kullanım deneyimine sahip oldukları ve iletişime açık oldukları için onlar ile görüşme yapmak, ayrıntılı veri elde etmek açısından daha doyurucu ve daha kolay olmuştur. Hatta görüşme sürecinde görüşme formuna alınmayan ve düşünülmeyen konulara da bu katılımcıların ayrıntılı bilgileri ve paylaşımları sayesinde ulaşılmıştır. Bu sorular daha sonraki görüşmelerde görüşme formuna eklenmiştir. Ancak en çok doyum sağlanan görüşme dördüncü görüşme olmuştur. Bu görüşmedeki katılımcı 17 yaşındaydı ve esrar, eroin gibi birçok madde kullanmaktaydı. Dolayısıyla bu görüşmede hem katılımcının deneyimlerinin çok fazla olması ve katılımcının iletişim kolay kurabilmesi hem de benim önceki üç görüşmede n göremediğim bazı soruları görüşme formuna dhil etmem ve süreç içerisinde deneyiminin ve görüşme sürecine olan hakimiyetimin artması doyum sağlamamda etkili oldu.

Katılımcılarla yapılan 2 görüşme ise ortalama 50 dakika srmştir. Bu katılımcılar 13 ve 14 yaşında olup sigara ve bali maddesi kullanan çocuklardı. Bu katılımcılar ile görüşmeyi derinleştirmek, onların paylaşımlarda bulunmasını sağlamak daha zor olmuştur; çünkü bu iki çocuğun hem yaşının kk olmasından dolayı kendini ifade edebilmeleri kolay değildi, hem de madde kullanım deneyimleri daha azdı. Bu anlamda nitel araştırmada katılımcıların yaşam deneyimlerinin veya araştırılacak konuyla ilgili deneyimlerinin fazla olması araştırmada veriye ulaşma ve araştırmacının doyum sağlaması açısından önemi anlaşılmıştır.

Katılımcıların yaşamış olduğu olumsuz yaşam deneyimleri de görüşme sürecini etkileyebilmektedir. İlk görüşmede, görüşme sürecinde 15 yaşında olan bir çocuk, anne-babasının boşandığını, annesinin kendilerini bırakıp başkasıyla evlendiğini, dolayısıyla sadece babası ve kardeşiyle yaşadığını söylemiş ve ağlayarak duygusal tepki göstermiştir. Bir süre sessiz kalmıştır. Çocuğun elini ve yüzünü yıkayarak rahatlaması sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşmeye içecek içerek biraz ara verildikten sonra kendisiyle konuşulmuş ve kendisine “istersen görüşmeyi bitirebiliriz” denilmiştir. O da “ hayır biraz duygulandım, şimdi iyiyim, devam edebiliriz”, demiştir. Çocuk rahatladıktan ve kendini görüşmeye hazır hissettikten sonra görüşmeye devam edilmiştir. Dolayısıyla bir araştırmacı olarak bu tür bir katılımcı ile görüşme sürecini sürdürmek, kontrol etmek ve durumdan etkilenmeyerek profesyonelliğimi korumak benim için zor olmuştur.

2.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, nitel araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Görüşme formunda, çocukların demografik özellikleri, madde kullanım deneyimleri ve anne baba ilişkileri ve algılarını içeren bilgilere yer verilmiştir.

Veri toplama aracı olarak katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini belirlemek adına “Kişisel Bilgi Formu” ve buna ek olarak katılımcıların detaylı aktarımlarının kayıt altına alındığı araştırmacı tarafından oluşturulan “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” aracılığıyla toplanmıştır.

2.5. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Verilerin çözümlemesi işlemi, araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları ile görüşmeler yapılarak ve ses kayıtları alınarak yapılmıştır. Daha sonra da ses kayıt cihazı dinlenip her bir görüşmenin ses kaydı Word dosyasına aktarılmıştır. Her bir görüşme bitirildikten sonra, aynı gün veya diğer görüşmeye başlamadan önce herhangi bir günde o görüşme dinlenmiş ve yazıya geçirilmiştir. Bu süreçte katılımcıların anlayabileceği üslup doğrultusunda görüşme formuna bazı sorular eklenip bazı sorular da çıkarılmıştır. Ayrıca daha önceki görüşmede iki çocuğun bazı soruları kendi üsluplarıyla anladıkları fark edilmiştir. Böyle olunca da bazı sorular katılımcıların kendini daha iyi ifade edebileceği, onların anlayabileceği şekilde değiştirilmiştir. Böylelikle, onların ifade ettikleri bir dilde soru sorulduğunda, çocukların samimi olarak, rahat bir şekilde ve ayrıntılı paylaşımlarda bulunması sağlanmıştır. Görüşmeler bitirildikten sonra bütün veriler üç defa okunmuştur. Araştırma kapsamında çocuklardan elde edilen veriler, yazıya döküldükten sonra ve araştırmacının gözlem notları ile içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çocukların ifadelerinden kavram ve kategoriler kodlar olarak ayrıştırılmıştır. Katılımcı kodları, oluşturulan kategorilere göre belirlenmiş ve bulgular alıntılarla ve gözlem notlarıyla açıklanmıştır. Katılımcıların isimleri, gizlilik açısından araştırmada değiştirilerek belirtilmiştir.

3. BULGULAR ve YORUM

Araştırmanın bulgularında öncelikle çocukların sosyo-demografik özellikleri ve aileleri hakkındaki bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra çocukların madde kullanım deneyimleri, anne-baba ilişkileri- algıları ve anne babalarına yönelik tutum ve davranışları ile ilgili bilgiler, araştırmada elde edilen bulgular literatür dikkate alınarak tartışılmıştır.

Tablo 1. Çocukların Sosyo-Demografik Bilgileri

Katılımcı	Yaşı	Cinsiyeti	Öğrenim Durumu	Yaşadığı Yer
Murat	15	Erkek	8.Sınıf	Şehir Merkezi
Mehmet	15	Erkek	9.Sınıf	Şehir Merkezi
Barış	16	Erkek	10.Sınıf	Şehir Merkezi
Ozan	13	Erkek	7.Sınıf	Şehir Merkezi
Can	14	Erkek	8.Sınıf	Şehir Merkezi
Ali	17	Erkek	10.Sınıf	Şehir Merkezi

Araştırmaya katılan çocukların tamamı erkektir ve yaşları 13 ile 17 arasında değişmektedir. Araştırmaya katılan çocukların tamamı şehir merkezinde yaşamaktadır. Araştırmaya katılan çocukların bir kısmı ilköğretim eğitime devam etmekte, bir kısmı da liseye devam etmektedir. Araştırmaya katılan çocukların okul başarı durumları değerlendirildiğinde, çocukların birinin sınıfta kaldığı, çoğunun akademik başarı durumunun düşük olduğu ve çocuklardan birinin de akademik başarı durumunun orta düzeyde olduğu bulunmuştur.

Araştırmada yer alan çocukların akademik başarısının düşük olması, bağımlılık ile okul başarısının düşük olması arasında bir ilişki olduğunu söylenebilir. Bulut ve diğerleri (2006), yaptığı çalışmada da madde bağımlısı bireylerin eğitim düzeyi düşük çıkmıştır. Saatçioğlu, Evren ve Çakmak (2003) çalışmasında da madde kullanan bireylerin eğitim durumlarının düşük olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Bu bulgular araştırma bulguları ile benzerlik göstermekte ve araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 2. Çocukların Aile Bilgileri

Katılımcı	Kardeş Sayısı	Anne Öğrenim Durumu ve Mesleği	Baba Öğrenim Durumu ve Mesleği	Aylık Ortalama Geliri
Murat	1	Okur-Yazar, Ev Hanımı	Ortaokul Terk, İnşaat İşçisi	1700 TL
Mehmet	3	İlkokul Mezunu, Ev Hanımı	Ortaokul Mezunu, Doğalgaz İşçisi	3.500 TL
Barış	3	Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı	Ortaokul Mezunu, Hurdacı	1.600 TL
Ozan	3	Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı	Ortaokul Terk, Bekçi	2.000 TL
Can	4	İlkokul Terk, Ev Hanımı	Ortaokul Terk Serbest İşçi	2.200
Ali	4	İlkokul Terk, Ev Hanımı	Ortaokul Mezunu, Pastanede çalışmakta	2.400 TL

Çocukların babaları genellikle ortaokul, annelerinin ise ilkokul mezunu olduğu bulunmuştur. Madde kullanan çocukların ebeveynlerinin eğitim durumunun düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitim durumlarının düşük olması da bağımlılık ile mücadelede yanlış yöntemleri kullanmak ile ilişkili bir durum olduğu söylenebilir.

Çocukların ailelerinin ekonomik durumu incelendiğinde, annelerinin genellikle ev hanımı olduğu ve babalarının ise serbest meslek kapsamında inşaatta ve benzer yerlerde işçilik yaptığı bulunmuştur. Aylık gelirlerinin ise düşük olduğu bulunmuştur. Ekonomik durumu düşük olan ailelerde çocuk da çalışma yaşamı içerisine girebilmektedir. Dolayısıyla da çocuklar erken yaşta tehlikeli durumlarla karşı karşıya kalabilmektedir.

Çocukların kimlerle yaşadığı incelendiğinde, çocuklar genelde anne-baba ve kardeşleri ile birlikte yaşamaktadır. Ancak çocuklardan birisi babası yurtdışında çalıştığı için annesi ve kardeşleriyle yaşamaktadır. Bir başka çocuğun anne-babası da boşandığı için çocuk, babası ve kardeşi ile beraber yaşamaktadır.

Madde kullanan çocukların aile ile ilişkileri bağlamında araştırma sonucunda elde edilen bilgilere ilişkin kod sistemi Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Kod Sistemi

Çocukların Madde Kullanım Deneyimleri	Çocukların Anne-Baba ile İlişkileri		Çocukların Anne-Babalarına Yönelik Düşünceleri		Çocukların Madde Bağımlısı Çocuğu Olması Durumunda Vereceği Tepkiler
	Annenin madde kullanan çocuğuna tepkileri	Babanın madde kullanan çocuğuna tepkileri	Çocukların annelerine yönelik düşünceleri	Çocukların babalarına yönelik düşünceleri	
Madde kullanımına başlama: Çevre	Koruma ve takip etme	Şiddet uygulama	Annesini her şeyden üstün görme	Değersizlik: Ettini buldu	Empati kurma ve özdeşleştirme
Maddeyle tanışma: Merak	Şiddet uygulama	İlgilenmeme	Annesine zarar gelmesinden korkma	Sevgi: Gölgesi bile yeter	Koruma
Maddeyle tanışma: Ailenin etkisi					Şiddet uygulama: Diş gösterme
Madde bırakma deneyimleri: Öğrenilmiş çaresizlik					

Tabloda görüldüğü gibi, araştırmada elde edilen bilgiler çocukların madde kullanım deneyimleri, çocukların anne-baba ilişkileri, çocukların anne-babalarına yönelik düşünceleri ve çocukların madde bağımlısı çocuğu olması durumunda vereceği tepkiler olmak üzere her birinin kodlardan oluştuğu 4 temel kategoride açıklanmıştır.

3.1. Çocukların Madde Kullanım Deneyimleri

Çocukların madde kullanım deneyimleri kapsamında madde kullanımına başlama, maddeyle tanışma, madde bırakma deneyimleri ile ilgili bulgulara ulaşılmıştır.

3.1.1. Madde Kullanımına Başlama: Çevre

Madde kullanımının nedeni tam olarak bilinmemekle beraber daha çok madde kullanımına imkân veren çevre, merak, stres, aile gibi sebepler etkili olabilmektedir. Araştırmaya katılan bireylerin ifadeleri bağlamında madde kullanımına başlangıç gerekçeleri olarak öncelikle uyuşturucu maddeye ulaşım imkânı veren bir çevre içerisinde bulunmaları önemli rol oynamaktadır.

“... Bir gün arkadaşlarla parkta oturmuştuk, çekirdek kola almıştık, arkadaşlar sigara içmeye başladı, bana da uzatarak” al sen de iç dedi, ben de yok dedim, bir daha al iç ne olacak bir kereden bağımlı olmazsın ya, dediler, tekrar yok dedim, derken, dayanamadım, verin bir kere içeyim, dedim. Derken içtim öyle başladım” (Mehmet).

“... Hemen hemen her gün içeriz ya. Bali tiner kullanmıyorum artık, onlar kesmiyor, esrar ve eroin falan çekiyoruz, zaten çalıştığım için oradan para kazanıyorum, ayrıca arkadaşlar da madde bulma noktasında bana yardımcı oluyorlar. Artık bu sektörün içine iyice girdim, yaklaşık (17 yaşında) 6 yıldır ben madde kullanımım, esrar falan 3,5 yıl oldu kullanılı. Yani şöyle belirteyim; şu caddenin başından sonu kadar gideyim en az 10 arkadaşı bulurum ve onlardan esrar-eroin alıp bir yerlere, sanayi veya arkadaşların evine gidip içebiliriz. Çünkü esrar, eroin ya da bali tiner bile çekenler birbirini iyi tanırlar. Madde bağımlısı biri kimin nerede, kimlerle takıldığını, neresinin içmek için uygun olduğunu falan hepsini iyi bilirler. Onun için madde bulmak ve içmek için yer bulmak zor değil ama para bulmak zordur” (Ali).

Katılımcıların yukarıdaki ifadelerinde çevrenin madde kullanımlarında ve hatta davranış kalıplarının şekillenmesinde etkili bir unsur olduğu görülmektedir. Yukarıdaki ifadeler göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların, madde kullanımına başlamasının birçok sebebi olduğu gibi bunların en önemlisi içinde bulunulan çevrenin madde kullanımına imkân vermesi olarak görülmektedir. Görüşme yapılan katılımcıların önemli bir kısmı içinde buldukları çevrelerdeki sosyal ağları kullanarak maddeye eriştiklerini dile getirmiştir. Daha çok okul arkadaşlarının, mahalle arkadaşlarının maddeye erişmek için kullanıcılara aracılık ettiği görülmüştür.

3.1.2. Maddeyle Tanışma: Merak

Çocuklarla yapılan görüşmeler sonucu katılımcılardan bazıları madde kullanma sebepleri arasında merak duygusunun etkili olduğunu dile getirmiştir.

“... Madde kullanmamda annem veya babamın bir etkisi yoktur, ben arkadaşlarımdan falan öğrendim. Ama ağabeyim ve ablamın etkisi oldu, onlar içince biraz ben de merak ettim, bu nedir, bunun nasıl bir tadı var ki, diye. Sonra zaten okuldan arkadaşlar da bazen gizliden köşelerde içerlerdi, onlar ile tanıştım, onlardan istedim, onlar da bana verdiler, öyle içtim, hala da içiyorum işte” (Ozan).

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucu katılımcılardan bazıları madde kullanma sebepleri arasında merak duygusunun etkili olduğunu dile getirmiştir. Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere katılımcı, çevresinde madde kullanıldığını görünce merak duygusuna kapıldığını, merak duygusunu gidermek üzere kullanmaya başladığını ifade etmiştir. Özkan, Danışmaz Sevin ve Balşık Kaya (2020), yaptıkları araştırmada da madde kullanımında ailenin, çevrenin ve arkadaş ortamının etkisi olduğu bulunmuştur.

3.1.3. Maddeyle Tanışma: Ailenin Etkisi

Çocukların madde ile tanışmalarında ve madde kullanımlarında ailenin de etkisinin olduğu ifade edilebilir.

“... Annem babam sigara kullanıyorlar. Kendimi bildim bileli annem ve babam sigara kullandıkları için tadı nasıl bir şeydir falan diye çok merak ediyordum, ama babam bize zararlarını falan anlatırdı, kullanırsanız aramız kötü olur, derdi. Ama bu merakımı gidermezdi tabi, onun için ben de arkadaşlardan bulup içmeye başladım, hoşuma gitti. Sonra öyle devam etti.” (Can).

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere ailenin de madde kullanımına başlamasında bir etkisi olduğu söylenebilir. Ailede madde kullanan bireylerin olması dolaylı veya doğrudan diğer aile üyelerinin madde kullanımını tetiklediği ile ilgili ifadelere rastlanmıştır. (Adger, Macdonald ve Wenger, 1999; Miller ve Jang, 1977), yaptıkları çalışmalarda, ebeveynlerin madde kullanım oranını ne kadar yüksek olursa, ailenin çocukları üzerindeki olumsuz etkisi o kadar yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların madde kullanımına başlangıcına ilişkin bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların büyük bir kısmının maddeye ulaşım imkânı veren çevrelerinden ötürü madde kullanımına başladığı sonucuna ulaşılmıştır. Madde kullanımına başlanmasının diğer gerekçeleri arasında merak duygusu ve aile sayılabilir. Boys, Marsden ve Strang, (2001) Birleşik Krallıkta 16-25 yaşları arasındaki madde kullanan 120 kişiyle yaptıkları çalışmada katılımcıların %48'i madde kullanan arkadaşlarından etkilendiklerini ve arkadaş çevresince kabul görmek adına madde kullandıklarını bildirmiştir. Boys ve diğerleri (2001), çalışmada katılımcıların %25'i merak duygusundan ötürü madde kullandığını söylemiştir. Araştırmada 6 katılımcıyla yapılan görüşmede 2 katılımcı madde kullanımına başlamasında merak duygusunun etki ettiğini dile getirmiştir. Bu anlamda Boys ve diğerleri (2001) yaptıkları çalışmanın sonucuyla bu araştırmanın madde kullanım sebeplerine dair sonuçları benzerlik göstermektedir.

3.1.4. Madde Bırakma Deneyimleri: Öğrenilmişlik Çaresizlik

Araştırmaya katılan çocukların bir kısmının maddeyi bıraktığı ve sonra tekrar başladığı, bir kısmının da maddeyi hiç bırakmadığı bulunmuştur. Maddeyi bırakma deneyimlerinden bazı çocukların ne yaparlarsa yapsınlar artık tüm çabaların gereksiz olduğunu, dolayısıyla bu maddeden kurtulmanın imkânsız olduğunu belirtmişlerdir.

“... Denedim hatta yazın köyde çalışmaya gittiğimde 2 ay falan kullanmadım, ama yine şehre gelince başladım, bu noktadan sonra zor bırakırım ama yine de bilmiyorum” (Barış).

“... Bırakmayı denedim; ama başaramadım. Tedavi aldım, hastaneye gittim, bir hafta yatarak tedavi gördüm ama en çok 1 ay sürdü, sonra yine başladım, bu saatten sonra bırakmam çok zor, ben de içmek istiyorum, Bu mered söyle bir şeydir: Ne kadar kopmak istesen o kadar çok bağlanıyorsun. Ben her akşam içtiğimde ilk önce nefret de ediyorsun. Ama sabah uyandığında bir şey yapmadan önce onu nasıl bulabilirim diye yola koyuluyorum, gidip bulup içiyorum, yani şöyle söyleyeyim ne olursa olsun artık bırakamam” (Ali).

Katılımcıların ifadelerinden madde kullanımının kişiyi nasıl bir kısır döngü içerisine attığını göstermektedir. Yine bir diğer katılımcının ifade ettiği üzere bağımlılık ve kendini tekrar eden davranış silsilesi içerisine nasıl çekildiğini söylemesi sürekli tekrar eden bir kısır döngü içinde olduklarını göstermektedir. Katılımcıların madde kullanmayı bırakma deneyimlerinde başarısız sonuçlar alınca, artık maddeyi hiç bırakmayacağı düşüncesine sahip oldukları görülmüştür. DiClemente (2016) bağımlılık davranış örüntüsünü; alkol- madde kullanımının kontrol edilemez görünmesi ve zayıf özdenetim gibi olumsuz belirtilerden kaynaklandığını ortaya koymuştur.

3.2. Çocukların Anne-Baba ile İlişkileri

Anne-babaların madde kullanan çocuğu ile ilgili tutum ve davranışlarına yönelik bulguları incelendiğinde anne-babaların madde kullanan çocuklarına yönelik tepkilerinin farklılık gösterdiği anlaşılmıştır.

3.2.1. Annenin Madde Kullanan Çocuğuna Tepkileri

Annelerinin madde kullanan çocuğuna yönelik olarak, bir anne çocuğunu koruma, bir anne onu takip etme, bir anne çocuğunun madde kullanmaması için ona nasihat etme, bir anne çocuğuna bağırma ve çağırma, iki anne çocuğuyla tartışma ve bir anne de çocuğuna şiddet uygulama şeklinde tepki gösterdiği anlaşılmıştır. Çocukların ifadelerinden çocuğunu korumaya çalışan annenin tepkileri şöyle olmuştur.

“... İlk başta içtiğim zaman babam bilmiyordu ama annem biliyordu, babam öğrenip beni döver diye annem eve almak istemiyordu. Evin dışında bekletip kafam yerine geldikten sonra, yani ben dışarıda kendime geldikten sonra gel diyordu, elimi yüzümü soğuk suyla

yıkıyordu, karnım acıkınca annem gizliden yemeği kapıya getiriyordu, çünkü babam öğrenirse beni dövecekti diye annem de korkuyordu” (Murat).

“... Annem beni koruyor. Biz 10-15 erkek arkadaş ile tiner çekerken bile annem gece-gündüz demeden, sanayi, park neresi olursa giriyor, birilerinin ona zarar vereceğini bile düşünmeden peşime düşüyor, arıyor, geliyor beni buluyor, o erkeklerin arasından çıkarıyor ve beni eve götürüyor. Aslında babanın bunları yapması gerekir, ama adamın hiç umurunda bile değil, hatta bana diyor ki, senin gibi bir evladım yok, git adam ol sonra gel ben seni evladım olarak kabul edeyim, o böyle davranınca ben de ona inat daha da fazla kullanıyorum, eve daha az gidiyorum. Bu sefer de annemi düşünüyorum, yine üzülüyorum, yani iki arada bir derede kalıyorum, annem olmasaydı zaten ben şimdi zaten çoktan o evden gitmişti” (Murat).

Annelerin madde kullanan çocuklarına yönelik tepkileri çocuklarını kötü arkadaş çevresinden uzak tutarak ve onlara nasihat ederek onları korumak şeklinde olmuştur. Çocukların ifadelerinden de anlaşıldığı gibi madde kullanan çocuklar ile en çok zaman geçiren ve çocukların her türlü durumundan haberdar olan genellikle anneler olmuştur. Anneler çocuklarının madde kullandığı gerçeğini genelde babadan gizleyerek çocuklarının sorunuyla tek başına baş etmeye çalıştıkları bulunmuştur. Bu durumun da anneleri psikolojik ve sosyal olarak çok yıprattığını ve soruna da kalıcı çözümler üretmediklerini, dolayısıyla madde bağımlılığı sorunu hem çocuğu hem de anneyi olumsuz düzeyde etkilediği ortaya çıkarmıştır. Bunda anne-babanın sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyinin düşük olması ve yanlış anne-baba tutumlarının etkili olduğu düşünülmektedir. Çocukların ifadelerinden çocuğuna bağırın annenin ifadeleri şöyledir:

“... Annem çok bir şey söylemedi, bir kere çektim dedim, ne olmuş yani dedim. Annem şimdi sana vursam ne değişecek, kocaman adam olmuşsun dedi, vurmadı o da bağırdı, çağırdı. Ama kadın haklı, çünkü beni düşünüyor, benim kötü alışkanlıklarımın olmasını, sağlık sorunlarımın olmasını istemiyor” (Mehmet).

“... Annem bir gün pantolonumu yıkarken cebimde sigara ezilmiş onun tütünü görmüş, bana söyledi, biraz bağırdı çağırdı, babana söylerim dedi. Bir daha içme dedi, ben de tamam dedim, ama tabi yine arkadaşlarla beraber bir araya gelince içiyoruz, onlar bunu bilmiyor, babam öğrenirse bana çok kızar, çünkü o sigaraya bile çok karşıdır, kaldı ki bali tiner içtiğimizi öğrenirse ne yapar bilmiyorum” (Can).

Madde kullanan çocukların anneleri bazen çocuklarına sözel olarak şiddet uyguladıkları ortaya çıkmıştır. Bunda da annenin sorun ile tek başına ve yanlış yöntemlerle mücadele etmesinden ve çocuklarına karşı duygusal davranışlarından dolayı tükenmişlik, stres ve baş edememe durumlarının etkili olduğu düşünülmektedir.

3.2.2. Babanın Madde Kullanan Çocuğuna Tepkileri

Babanın madde kullanan çocuğuna yönelik tepkilerine bakıldığında, bir çocuğun babasının çocuğunun madde kullanımında haberi yok, bir çocuğun babası çocuğunun bu durumuyla ilgilenmemektedir, bir baba çocuğunun madde kullanmasına ihtimal vermemektedir, bir baba çocuğunun bu durumuna üzülmemektedir, üç baba çocuğuna karşı şiddet uygulamaktadır ve bir baba da çocuğuna hakaret etmektedir. Çocukların ifadelerinden bağımlı olan çocuğuna şiddet uygulayan ve hakaret eden babanın tepkileri şu şekildedir.

“... Babam öğrendiğinde biraz beni dövdü, bana bağırıldı çağırdı, o öyle davranınca ben daha fazla kullanmaya devam ettim. Çünkü beni evde dövdüğünde veya bana kızdığına, ben bali, tiner çeken arkadaşların yanına gidiyordum, gidince de ilk önceleri istemezsem de sonra onlarla beraber ben de çekişirdim” (Ozan).

Çocukların ifadelerinden çocuğunun durumundan haberdar olmayan, onun ile ilgilenmeyen babanın tepkileri şöyle olmuştur:

“... Babam beni çok rahat bıraktı, herhalde evin tek erkek çocuğu olduğum için bana hiçbir şey demezdi, beni takip falan bile etmezdi. Babamın pek haberi yoktu. Annem tek başına benimle ilgilendi, o da çok yıprandı, dolayısıyla babam beni ihmal etti, diyebilirim” (Mehmet).

“... Babam içtiğimi biliyor, kardeşimin de içtiğini biliyor, ama sadece üzülüyor, bize kızmıyor. Zaten annem ile boşandıktan sonra çok üzüldü, tek başına bize bakıyor, kolay değil yani, doğrusu bizim de boşanma süreci öncesi ve sonrasında çok yıprandığımızı düşündüğü için bize kıyamıyor” (Barış).

Yukarıdaki ifadelerden babanın madde kullanan çocuğuna yönelik tepkileri çocuklarının durumundan haberdar olmama, onlarla ilgilenmeme, onların madde kullanmasına ihtimal vermeme, madde kullanmalarına üzülmeme, çocuklarına şiddet uygulama ve hakaret etme şeklinde olduğu görülmektedir. Babaların bu tür tepkileri göstermesinde, babaların zamanlarını çocukları ile geçirmemeleri, onlarla ilgilenmemeleri, onların eğitim, yeme, içme, barınma, giyinme gibi ihtiyaçları ve diğer sorunlarıyla ilgilenmemelerinin etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca babaların çocuklarının zamanlarını nasıl ve kimlerle geçirmelerini bilmemeleri de sorunun bir başka parçasıdır. Babaların bu durumu da kısmen annelerin de yanlış tutumlarından dolayı, babalar çocuklarının madde bağımlısı olduklarından haberi geç olmaktadır. Baba bu durumu öğrenince de hem suçluluk duymaktadır hem de yanlış davranış ve tutumlar sergilemektedir ve çocuğa karşı şiddet uygulayarak soruna çözüm bulmaya çalışmaktadır. Ancak bu durum soruna çözüm bulmaktan ziyade çocuğun evden uzaklaşmasına ve madde kullanılan ortamlara daha fazla girerek sorunun derinleşmesine neden olduğunu ortaya çıkarmıştır. Gruber ve Taylor (2006), yaptıkları çalışmada, ebeveyn sevgisi ve desteğini içeren olumlu aile ilişkilerinin, çocuğun madde kullanımına başlamada ve devam ettirmede önemli bir caydırıcı özellik olduğunu belirtmişlerdir. Ailede olumlu bir ortamın yaşanması, olumlu ilişkilerin kurulması, normal olarak sosyalleşmiş, yetkin ve kendine güvenen bireylerin yetişip, madde kullanımından uzak kalmalarını sağlayacaktır demektir.

Yapılan görüşmelerde aileler çocuklarının madde kullanımını öğrendiklerinde madde kullanımına bakış açıları ve verdikleri reaksiyonlar sorulduğunda genel olarak olumsuz tepkiler aldıklarını ifade etmişlerdir. Ailelerin genelde üzüntü duydukları, yaptırım tehdidinde buldukları, tedaviye zorladıkları veya fiziksel şiddet uyguladıkları ifade edilmiştir. Çekirdek aile dışındaki sosyal çevrenin ise madde kullanımına yönelik olumsuz damgalama geliştirdiği ifade edilmiştir. Ayrıca madde kullanan kişilerin çevre tarafından sosyal dışlanmaya maruz bırakıldığı söylenmiştir.

3.3. Çocukların Anne-Babalarına Yönelik Düşünceleri

Çocukların annelerine yönelik düşünceleri ve babalarına yönelik düşüncelerine ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

3.3.1. Çocukların Annelerine Yönelik Düşünceleri

Çocukların annelerine ilişkin değer yargıları, annesini her şeyden daha üstün görme, çocuklarına düşkün bir kişi olarak görme, güler yüzlü bir kişi olarak görme, ona zarar gelmesinden korkma ve sevgisizlik olarak öne çıkmıştır. Çocukların ifadelerinden annelerini her şeyden üstün gören çocukların ifadeleri şöyledir.

“... Annem benim için her şeydir çünkü ben annemi çok düşünüyorum. Anneme bir şey olduğu zaman hiçbir Allah'ın kulu beni maddeden kesemez ve beni bulamaz da. Benim annem arkamda olsun bana yeter, başka kimse umurumda değildir. Ben böyle babayı ne yapayım ya, bizim sorunlarımızı çözeceğine tam tersi kendi anne- babasının sorunlarını bizim eve taşıyor, bizim sorunlarımızı daha da artırıyor, annemi sevmiyor zaten, onun ailesi de annemi sevmiyor, zaten hep onlar ben ve annemi karşısına alıp, babamı dolduruşa getiriyorlar, babam da hem beni hem de annemi dövüyor, küfür ediyor, bize doğru dürüst bakmıyor ki. Yani babam hiçbir zaman ben ve annemi dinlemedi, hep gitti kendi anne babasını dinledi, onların etkisinden kurtulamıyor” (Murat).

“... Nasıl tanımlayayım ki. Annem benim için her şeydir ya. Anne sevilmez mi ya. Onu çok seviyorum. Benim için annemin ayaklarının altı cennetin kapısıdır. O çok çekti ya, babam da çok çekti ama o daha çok çekti, hep evde, hep bizim için çalışıyor. Çok ama çok duygusaldır” (Can).

Çocukların ifadelerinden annelerine zarar gelmesinden korkanların ifadeleri şu şekilde olmuştur.

“... Annem benim için çok önemli, bizlere çok düşkün, güler yüzlü, bizi sever, ona en ufak bir zarar gelmesinden bile korkuyorum, çünkü ben onu çok seviyorum, yani bu dünyada ondan başka kime sarılabirim. Şöyle söyleyeyim; o benim için her şeydir, yani onu tanımlamak gerçekten çok zordur, tabi baba sonuçta benim babam, bizim için çalışır

para kazanır, ihtiyaçlarımızı giderir. Ama yeri geldiğinde kızar, hatta hafiften bizi döver, ama anne öyle mi, biz yanlış yapsak da bize birkaç söz söyler, yine bizi sever, baba ile anne bir olmaz” (Mehmet).

“... Ben annemi çok seviyorum, çok değerlidir benim için; ama babam onun kadar değerli değildir. Anne bir başkadır yani, yanlış da yapsam doğru da yapsam beni çok dövmez, hor görmez. Ama ben okulda olurken bile ona bir zarar gelmesinden korkuyorum, derslere odaklanamıyorum” (Ozan).

Madde kullanan çocukların yukarıdaki ifadelerinden şu sonuçlar ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan üç çocuk annelerini her şeyden daha üstün görmektedir, bir çocuk annesini çocuklarına düşkün olarak görmektedir, bir çocuk annesini güler yüzlü bir kişi olarak görmektedir, iki çocuk da annelerine zarar gelmesinden korktuklarını ifade etmişlerdir.

Çocukların annelerine karşı bu tür düşünceleri taşımalarında, annelerin çocuklarının her türlü istek ve sorunuyla ilgilenmek için çaba sarf etmelerinin, onları her türlü kötülüklerden uzak tutmalarının, çocuklarını sevmeleri ve saymalarının, onlara karşı özgeci davranışlar sergilemelerinin, onlara şiddet uygulamalarının, onları olduğu gibi kabul etmelerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Bir çocuk da annesini sevmediğini belirtmiştir. Bunda annenin başka bir erkek ile gayri resmi bir ilişkiye girmesinin etkili olduğu varsayılmaktadır.

“... Anemin arkadaş ortamında kötü davranışlı arkadaşları olduğu için annem hep onlara takıldı, bizi ve babamı dinlemedi, Babam da kızgın, şiddet uygulayan, döven, söven bir insan olmadığı için annem de babamın bu durumu fırsat bilip başka erkekler ile (dostlar ile) yatıp kalkmaya başladı, onlarda kalıyordu. Annem başkasıyla kalınca babam da durumu anneanneme söyledi, hepsi çok üzüldü, anneme kızdılar annem ise onunla kalmaya devam etti, hepsi artık onu istemiyor, bundan dolayı annem babam ile uğraşmaya başladı. Küçük kardeşim köyde anneannemin yanında kalıyor, aslında anneannem bize bakmaya çalışıyor, biz annemde kalınca, annem bizi evden kovup o dostunu eve getiriyordu, hatta ben evden gitmeyince beni dövüyordu, evimden git diyordu, kolumu kırdı, ben de babamın yanına gittim. Bir gün arkasından laf söylettiriyorum diye dayılarıma beni dövdürttü. Hatta sağdan soldan arkadaşlar, akrabalar annemin dostu ile internet kafelerde, sokakta beraber görüyorlardı, bu da bizi üzüyordu, artık babam da biz de dayanamıyorduk, artık boşandılar işte (Barış).

3.3.2. Çocukların Babalarına Yönelik Düşünceleri

Çocukların babalarına ilişkin aşağıda belirtilen ifadelerine bakıldığında, bir çocuk babasını önemsememekte, bir çocuk babasını umursamayan bir kişi olarak görmekte, bir çocuk babasını sevmemekte, bir çocuk onu değerli görmemekte, bir çocuk ona sevgi duymakta ve bir çocuk da babasını değerli görmektedir.

“... Benim için babam annem kadar değerli değildir. Acaba babam ona bir zarar verir mi diye düşünüyorum, çünkü babam bazen ona bağıyor, kavga ettiklerinde babam anneme zarar verdiği için kendi içimde babama kızarım, bu adam niye böyle, niye anneme zarar veriyor, diye de üzülürüm. Onun için de annemin tarafını tutarım, onun üzüldüğü için ben de ağlarım” (Ozan).

“... Babamı çok seviyorum, gölgesi bile yeter, canımı bile veririm...” (Barış).

“... Babam benim için hiçbir şey ifade etmiyor. Önceden biraz severdim. Ona bir şey olursa biraz ağlarım ama yine “oh oldu” derim. Belki ölünce bile “ettiğini buldu” derim. Çünkü maddeye başlamamın sebebi aslında odur. Durup durur beni suçlardı, döverdi, söverdi, beni hiçbir zaman dinlemedi ki, hep çevredekilerin benim hakkımda söylenenlere inandı, baba böyle mi davranır ya? Bana hiçbir zaman inanmadı ki” (Murat).

Çocuklarla yapılan görüşmelerde, babaların kendi durumundan haberdar olmadığı, onların sorun ve ihtiyaçları ile ilgilenmedikleri, zamanlarının çoğunu ya işte çalışarak ya da kiraathanelerde veya benzer sosyal ortamlarda oyun ve benzeri aktivitelerle geçirdikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bunda anne-babanın sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyinin düşük olması ve yanlış anne-baba tutumlarının etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çocukların ailelerindeki ilişkiler, roller, gelenekler, sorumluluklar, görevler gibi durumlara bakıldığında, bu ailelerde çocuğun her türlü sorun ve

ihtiyaçları ile ilgilenme, yemek yapmak, ev temizliği yapmak gibi görevlerin sadece kadına ait olduğu orta çıkmaktadır. Bu durum da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sonucu olarak toplumun kadın ve erkeğe ilişkin algısından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve medeni alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadının öğrenimi, iş yaşamına katılımı ve gelirini olumsuz olarak etkileyerek ve toplumsal baskı oluşturarak kadının sağlığı başta olmak üzere ilişkin pek çok soruna neden olmaktadır (Şimşek, 2011; CEDAW, 2005)

3.4. Çocukların Madde Bağımlısı Çocuğu Olması Durumunda Vereceği Tepkiler

Çocukların ileride ebeveyn olduklarında ve madde bağımlısı çocuğu olduğunda ona vereceği tepkilere bakıldığında ise şu sonuçlara varılmıştır. Araştırmaya katılan dört katılımcı çocuğuyla ilgileneceğini, üç katılımcı çocuğunu kontrol edeceğini, üç katılımcı çocuğunu koruyacağını, iki katılımcı çocuğunun madde kullanmasını önleyeceğini, üç katılımcı madde kullanan bir çocuğu olduğunda ona şiddet uygulayacağını, bir katılımcı çocuğunu ihmal etmeyeceğini, bir katılımcı çocuğunu madde kullanmasına engel olacağına ve bir katılımcı da çocuğunu madde kullanılan ortam ve çevreden uzak tutacağını belirtmişlerdir. Çocuklardan biri ileride ebeveyn olduğunda ve madde bağımlısı çocuğu olursa onunla ilgileneceğini şu şekilde ifade etmiştir.

“... Her zaman başında dururdum, onu takip ederdim, onunla konuşurdum, onu dışlamazdım, param yettiğinde ona para verirdim, en iyi kıyafetler alırdım, Sıkıntısı olduğunda arkasında dururdum, ne olursa olsun onu bırakmazdım” (Murat).

Çocukların ifadelerinden ileride ebeveyn olduklarında madde bağımlısı çocuğu olursa onu kontrol edeceğini belirtilen ifadeleri şöyle olmuştur.

“... Ben kendim de kullanıyor olsam ve zararlarını, bağımlılık yaptığını biliyorsam ona rağmen kullanıyorsam. Ona kızmazdım, dövmezdim, başında dururdum, onu takip ederdim, onunla konuşurdum, bırakması için çabalardım. Çünkü onun başlamasında benim etkim var, niye döveyim ki. Eğer ben kullanmazsam ve o maddeyi bilmiyorsam o zaman kızardım, döverdim” (Can).

Çocukların ifadelerinden ileride ebeveyn olduklarında madde bağımlısı çocuğu olursa onu koruyacağını söyleyenlerin görüşleri şöyledir.

“... Ona anlatırdım, zararlarını falan söylerdim, bilmiyorum baştan beri sıkı tutardım, şimdi babam bize kızsaydı, baştan beri bizi sıkı kontrol etseydi korkardık yani, o zaman da kullanmazdık. Mesela 12 yaşında bir kardeşim 1 yıldır falan bali ve tiner kullanıyor, babam bir şey demiyor, hatta babam onun sigarasını kendisi alıp ona veriyor. Ama ben zararlarını falan biliyorum, artık bırakamıyorum, onun için kardeşime birkaç kez zararlarını, kullanmamasını falan anlattım ama beni dinlemeyince de onu üç defa falan dövdüm, yine de kullanıyor” (Barış).

Çocukların ifadelerinden ileride ebeveyn olduklarında madde bağımlısı çocuğu olursa onlara şiddet uygulayacağını belirtenlerin ifadeleri aşağıda belirtilmiştir.

“... İlk önce güzelce bir döverdim, ona dişimi gösterirdim, sonra ona anlatırdım, zararlarını falan söylerdim, çünkü madde kötü bir şey, ben kullanıyorum zararlarını çok gördüm, artık bırakamıyorum, onun için de onun başlamaması için elimden gelen her şeyi yapardım ” (Barış).

“... Bir arkadaşın annesi ona bir şey yapmıyor, çok iyi davranıyor, çocuk evde kullanıyor ya, böyle olsa o çocuk maddeyi bırakır mı, hatta diğer kardeşleri de başlar yani, ama herhalde bıkmış, çünkü o kadının çocukları çok yaramaz, babaları da sahip çıkmıyor, her sorunuyla annesi ilgileniyor. Yani şöyle devam edeyim, ben olsaydım madde kullanmasına izin vermezdim, gerekirse de döverdim” (Mehmet).

Katılımcılar ileride ebeveyn olduklarında ve madde bağımlısı çocuğu olduğunda ona verecekleri tepkilerinden, çocuklar genellikle hayal ettikleri bir baba figürü ile empati kurarak paylaşımlarda bulunmuşlardır. Çocuklar empati kurarken madde kullanımında babalarının suçu olduğunu ve kendilerinin babaları gibi bir davranış sergilemeyeceklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan

katılımcılardan çocuğunun madde kullanmaması için çocuğunu koruyacağını, onu ihmal etmeyeceğini, kontrol edeceğini, madde kullanmaması için onun ile ilgileceğini, kötü ortam ve arkadaşlardan uzak tutacağını ifadelerini kullanan çocukların babaları genelde bu davranış ve tutumları sergilemedikleri anlaşılmıştır. Dolayısıyla madde kullanan çocuklar madde kullanmalarında babalarının kendileriyle ilgilenmemelerinin, kendilerini korumamalarının, kendilerini kontrol etmemelerinin, kendilerini kötü arkadaş ve çevrelerden uzak tutmamalarının ve kendilerini ihmal etmelerinin etkili olduğunu düşünmektedirler. Eğer bir baba çocuğuyla ilgilenirse, onun ile zaman geçirirse, onu kötü ortam ve arkadaşlardan uzak tutarsa, onun istek ve sorunuyla ilgilenirse o zaman çocuğunun madde kullanmayacağı fikri ortaya çıkmaktadır. Çocukların bu duygu ve düşüncede olmalarında, babalık rolü ile empati kurarak babalarının kendilerine karşı doğru tutum ve davranış sergilemediklerinin etkisinin olduğu ve bir babanın çocuğunun madde kullanmaması için kendisine karşı nasıl davranması gerektiğini düşünmelerinin etkisinin olduğu varsayılmaktadır.

Katılımcılardan bazıları madde kullanan bir çocuğu olduğunda ona şiddet uygulayacağını ifade etmiştir. Bu ifadeyi kullanan çocukların babaları kendileriyle ilgilenmedikleri, onları kontrol etmedikleri görülmüştür. Madde bağımlısı olan bireyler şiddete çok kolay yönelebilmekte ve suç davranışına yatkın olmaktadır. Yapılan çalışmalarda madde bağımlılarının daha fazla suç öyküsü olduğu bildirilmiştir (Modestin ve Rigoni, 2000). Dolayısıyla çalışmaya katılan madde kullanan çocukların madde kullanımını bırakmaları için onları dövmek gerektiğini belirtmektedirler. Katılımcılar dövme ve diğer olumsuz davranışları şiddet olarak değil de madde kullanımının bir çözüm aracı olarak görmekte oldukları anlaşılmıştır. Onlara göre bir baba madde kullanan çocuğunu döverek onu korkutmalıdır. Böylece baba çocuğunu maddeden ve diğer kötü alışkanlıklardan uzaklaştırarak babalık görevini yerine getirmiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda çocuklar dövmeyi, diş göstermeyi bir şiddet olarak değil de sorunun bir çözümü olarak görmeleri çocukların ailelerinde ve diğer sosyal ortamlarında şiddet olaylarının yaşanması, bu tür davranışların da normal ve kabul edilebilir olarak görülmesi ve onlara göre soruna çözüm olması ile ilişkilendirilebilir. Sonuç olarak genelde bütün çocuklar, eğer madde kullanan bir çocukları olursa babalarının şu an kendilerine karşı sergiledikleri tutum ve davranışının tersi bir tavır takınmayı düşündükleri söylenebilir.

4. SONUÇ

12-18 yaş arası çocukların madde kullanım deneyimlerinin ve madde kullanımı ile ilgili olarak anne babaları arasındaki tutum ve davranışlarının nasıl olduğunu incelenen bu çalışmada ilk olarak katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ve katılımcıların ailelerinin bilgileri değerlendirilmiştir. Daha sonra hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu çerçevesinde 6 katılımcıyla görüşmeler yapıp veriler analiz edilmiş, araştırmanın bulgularına ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan çocukların tamamı erkektir ve yaşları 13 ile 17 arasında değişmektedir. Araştırmaya katılan çocukların akademik başarı seviyesi düşüktür. Bağımlılık ile okul başarısının düşük olması arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bağımlılık ile ilgili faktörlerden biri eğitim durumunun düşüklüğüdür (Bulut ve diğerleri, 2006; Saatçioğlu ve diğerleri, 2003).

Çocukların ailelerinin ekonomik durumu incelendiğinde, annelerinin genellikle ev hanımı olduğu ve babalarının ise serbest meslek kapsamında inşaatta ve benzer yerlerde işçilik yapmaktadır. Aylık gelirlerinin ise düşüktür. Ailenin ekonomik durumunun düşük olması bağımlılık durumu ile yakından ilişkilidir. Çocukların ebeveynlerinin eğitim durumunun düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitim durumlarının düşük olması da bağımlılık ile mücadelede yanlış yöntemleri kullanmak ile ilişkili bir durum olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların madde kullanımına başlangıcına ilişkin olarak katılımcıların çoğunun maddeye ulaşım imkânı veren çevrelerinden ötürü madde kullanımına başladığı sonucuna ulaşılmıştır. Madde kullanımına başlanmasının diğer gerekçeleri arasında merak duygusu ve aile sayılabilir.

Madde kullananlar tarafından madde kullanımına, stresi ve gerginliği azaltan bir etki atfedildiği söylenebilir. Bu anlamda aslında katılımcılarda, madde kullanımının çözüm aracı olduğu algısının hâkim olduğu söylenebilmektedir. Katılımcıların bir kısmı ise madde kullanımını eğlenceli bir aktivite olarak değerlendirmiştir. Bu da madde kullanılan ortamların özellikle gençler için cazibesinin olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Katılımcıların madde kullanım süreçlerinin ilerleyen dönemlerinde madde kullanımının onları kısır bir döngü içine çektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bağımlılık sürecinin hayatlarına etki etmesinden sonra katılımcıların maddeye karşı dirençlerinin düştüğü ifade edilmiştir.

Çocuğun madde kullanımına başlamasıyla beraber, aile üyelerinin çocuğa karşı olumsuz tutum ve davranışların sergilendiği ortaya çıkmıştır. Çocuğun yaşadığı sorunlardan dolayı aile içi iletişimin bozulmasına, madde bağımlısı bireyin sağlık, eğitim ve desteğe ihtiyaç duyması gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, ailede bağımlı bireyin olması aile içindeki rolleri, ailenin yapısını ve aile ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.

Madde kullanan çocuklar ile en çok zaman geçiren, onların her türlü sorunu ile ilgilenen genellikle anneler olmuştur. Babanın ise madde kullanan çocukların ihtiyaçları ve diğer sorunlarıyla ilgilenmedikleri ortaya çıkmıştır. Çocukların ifadelerinden annelerin çocuklarının madde kullandığı gerçeğini genelde babadan gizleyip, sorunla tek başına baş etmeye çalıştıkları bulunmuştur. Bu durumun da anneleri psikolojik ve sosyal olarak çok yıprattığını ve soruna da kalıcı çözümler üretmediklerini, dolayısıyla madde bağımlılığı sorunu hem çocuğu hem de anneyi olumsuz düzeyde etkilediği ortaya çıkarmıştır. Bunda anne-babanın sosyo-ekonomik ve özellikle de eğitim düzeyinin düşük olmasından dolayı madde bağımlılığıyla mücadelede yanlış yöntem uygulamaları, profesyonel yardım almamaları, yanlış anne-baba tutumlarının ve gelenekçi toplumsal cinsiyet rollerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda (Özkan ve Danışmaz Sevin, 2020) bağımlılıkla mücadele ekibinin önemli bir parçası olan sosyal hizmet uzmanları, başta madde bağımlılığı olan müracaatçılar olmak üzere, onların ailelerine grup danışmanlığı ve bireysel danışmanlık, çift ve aile danışmanlığı, savunuculuk, bilgi ve eğitim ve kaynaklarla buluşturma gibi konularda hizmet vermeleri son derece önem teşkil etmektedir. Sosyal hizmet uzmanı aynı zamanda “çevresi içinde birey” yaklaşımından hareketle bağımlı bireyi, ailesini, yaşadıkları fiziki ve sosyal çevreyi, kaynak ve politikaları hedefleyen mikro, mezzo ve makro düzeyde bazı müdahalelerde bulunabilir (Polat, 2014).

Baba çocuğunun madde kullandığını öğrenince, sorundan geç haberi olduğu için hem suçluluk duymaktadır hem de çocuğa karşı yanlış davranış ve tutumlar sergilemektedir. Dolayısıyla çocuğa karşı şiddet uygulayarak soruna çözüm bulmaya çalışmaktadır. Ancak bu durum soruna çözüm bulmaktan ziyade çocuğun evden uzaklaşmasına ve madde kullanılan ortamlara daha fazla girerek sorunun derinleşmesine, daha büyük sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilir.

Çocuklar ileride ebeveyn olduklarında ve madde bağımlısı çocuğu olduğunda ona verecekleri tepkilerinden, çocuklar genellikle hayal ettikleri bir baba figürü ile empati kurarak paylaşımlarda bulunmuşlardır. Çocuklar empati kurarken madde kullanımında babalarının suçları olduğunu ve kendilerinin babaları gibi bir davranış sergilemeyeceklerini belirtmişlerdir.

Çocuklar dövme ve diğer olumsuz davranışları şiddet olarak değil de madde kullanımının bir çözüm aracı olarak görmekte oldukları anlaşılmıştır. Çocuklar dövme, onların ifadesiyle “dış gösterme”yi bir şiddet olarak değil de sorunun bir çözüm aracı olarak görmeleri çocukların ailelerinde ve diğer sosyal ortamlarında şiddet olaylarının yaşandığına işaret etmektedir. Bu tür davranışların normal ve kabul edilebilir olarak görülmesi, onlara göre soruna çözüm olması ile ilişkilendirilebilir. Sonuç olarak genelde bütün çocuklar, eğer madde kullanan bir çocukları olursa babalarının şu an kendilerine karşı sergiledikleri tutum ve davranışının tersi bir tavır takınacakları söylenebilir. Yani şiddet gören çocuk şiddet uygulayacağını, ilgi görmeyen, ihtiyaçları karşılanmayan çocuk ise onu koruyacağını, onun her türlü ihtiyacını gidereceği şekliyle ifade edilebilir. Çocukların madde kullanım durumuyla ilgili ebeveynlerin davranış modellerinin çocukların anne-baba algıları üzerinde güçlü bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- ADGER, H., MACDONALD, D. I. and WENGER, S. (1999). Core competencies for involvement of health care providers in the care of children and adolescents in families affected by substance abuse. *Official Journal of The American Academy of Pediatrics*, 103 (Supplement 2), 1083-1085.
- AKFERT, K. S., ÇAKICI, E. ve ÇAKICI, M. (2009). Üniversite öğrencilerinde sigara-alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 40.
- AMERİKAN PSİKIYATRİ BİRLİĞİ [APA], (2013). *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı (DSM V)*. 5.Baskı. (Çev. Köroğlu, E.), Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- BABAHAÑOĞLU, R. (2020) Madde bağımlılığı ve sosyal hizmet, Doğa Başer (Ed.), *Sosyal politika ve sosyal hizmet içinde* (209- 221). Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- BABAOĞLU, A. N. (1997). *Uyuşturucu Tarihi*. Ankara: Kaynak Yayınları.

- BEAVERS, W. R. and HAMPSON, R. B. (1990). *Successful families: Assessment and intervention*. WW Norton & Co.
- Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW). (2005). Erişim: <https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2018/06/2005TCKKadinPlatformu.pdf>
- BOYS, A., MARSDEN, J. and STRANG, J. (2001). Understanding reasons for drug use amongst young people: a functional perspective. *Health education research*, 16(4), 457-469.
- BULUT, I. (1990). *Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı*. Ankara: Özgüneli Matbaası.
- BULUT, M., SAVAŞ, H. A., CANSEL, N., SELEK, S., KAP, Ö., YUMRU, M. ve VIRIT, O. (2006). Gaziantep Üniversitesi Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları Birimine Başvuran Hastaların Sosyodemografik Özellikleri. *Bağımlılık Dergisi*, 7, 65-70.
- DICLEMENTE, C. C. (2016). *Bağımlılık ve değişim: Bağımlılık nasıl gelişir ve bağımlı insan nasıl iyileşir?* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- DOĞANAVŞARGİL, G. Ö., SERTÖZ Ö. Ö, COŞKUNOL, H. ve ŞEN, G. (2004). EÜTF Psikiyatri Anabilim Dalı Bağımlılık Tedavi Biriminin Hasta Verilerinin On Yıllık Geriye Dönük Olarak İncelenmesi: Madde Kullanan Hastaların Sosyodemografik Özellikleri. *Bağımlılık Dergisi*, 5, 115-120.
- DOĞAN, İ. (2020). Determination of Level of Social Anxiety in Alcohol And Substance Addicted People. *Journal of Social And Humanities Sciences Research*, 7 (52), 897-901.
- DSM IV (1994). *Amerikan Psikiyatri Birliği: Mental Bozuklukların Tanısal ve Sınıfsal El Kitabı*. Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington DC, Ertuğrul Köroğlu (Çeviri Editörü). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- EKŞİ, A. (1990). *Çocuk, genç, ana babalar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- EKŞİ, A. (1982). *Gençlerimiz ve sorunları*. İstanbul: Nâzim Terzioğlu Matematik Araştırma Merkezi Baskı Atelyesi.
- ERBAY, E., OĞUZ, N., YILDIRIM, B. ve FIRAT, E. (2016). Alkol ve madde bağımlılığı olan bireylerin başa çıkma tutumları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(3), 597-609.
- ERÜKÇÜ AKBAŞ, G. ve MUTLU, E. (2016). Madde Bağımlılığı Tedavisi Gören Kişilerin Bağımlılık ve Tedavi Deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 27(1),123-143
- GRUBER, K. J. and TAYLOR, M. F. (2006). A family perspective for substance abuse: Implications from the literature. *Journal of Social Work Practice in the Addictions*, 6(1-2), 1-29.
- KASAP, H. (2015). *15-17 yaş grubu ergenlerde sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısının madde bağımlılığına karşı koruyucu etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- KOCAYÖRÜK, E. (2010). Ergen Gelişiminde Aile İşlevleri ve Baba Katılımı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (33), 37-45.
- KÖKNEL, Ö. (1999). *Günlük hayatta ruh sağlığı*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- KULAKSIZOĞLU, A. (2008). *Ergenlik psikolojisi*. 10 Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KÜMBETOĞLU, B. (2017). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. 5. Baskı İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- MİLLER, D. and JANG, M. (1977). *Children of alcoholics: A 20-year longitudinal study*. In *Social Work Research and Abstracts* (Vol. 13, No. 4, pp. 23-29). Oxford University Press.
- MODESTIN, J. and RIGONI, H. (2000). Criminality in Female Inpatients with Substance Use Disorders. *European Addiction Research*, 6, 148-153.
- OLSON, D. H. (2000). Circumplex model of marital and family systems. *Journal of family therapy*, 22(2), 144-167.
- ÖGEL, K. (2014). *Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Programı (SAMBA)*. İstanbul: Yeniden Yayınları.

- ÖZKAN, Y. ve DANIŞMAZ SEVİN, M. (2020). Dezavantajlı / Risk Altındaki Gruplar: Madde Bağımlıları. H. DOĞAN (Ed.), *Sosyal Hizmette Dezavantajlı / Risk Altındaki Gruplar*. (1. Baskı) içinde (s. 199-228). Ankara: Nika Yayınevi.
- ÖZKAN, Y., DANIŞMAZ SEVİN, M. ve BALŞIK KAYA, N. (2020). Application and Evaluation of Substance Abuse Prevention Training Program on High School Students. E. DOĞAN (Ed.), *Current and Historical Debates in Social Sciences: Field Studies and Analysis*. (1. Baskı) içinde (s. 143-164). London: Ijopec Publication.
- ÖZŞENOL, F., IŞIKHAN, V., ÜNAY, B., AYDIN, H. İ., AKIN, R. ve GÖKÇAY, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45(2), 156-164.
- POLAT, G. (2014). Madde bağımlılığı tedavisinde sosyal hizmet mesleği. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 30(2), 143-148.
- POLAT, G. (2012). *Madde Bağımlısı Ergenlerin Tedavi Sonrası Toplumla Yeniden Bütünleşme Deneyimleri ve Sosyal Sermaye Yaklaşımı Temelinde Sosyal Hizmet Müdahalesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- RESNICK, M. D., BEARMAN, P. S., BLUM, R. W., BAUMAN, K. E., HARRIS, K. M., JONES, J., ... and UDRY, J. R. (1997). Protecting adolescents from harm: findings from the National Longitudinal Study on Adolescent Health. *Jama*, 278(10), 823-832.
- SAATÇIOĞLU Ö, EVREN E. C. ve ÇAKMAK, D. (2003). 1998-2002 Yılları Arasında Yatarak Tedavi Gören Alkol ve Madde Kullanımı Olan Olguların Değerlendirilmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 4, 109-117.
- STEVENS-SMITH, P. (1998). Maintaining behavior change: Relapse prevention strategies. In P. Stevens-Smith & R.L. Smith (Eds.), *Substance abuse counseling: Theory and practice*. New Jersey: Prentice Hall.
- ŞAHİN, M. (2007). *Madde bağımlılığı konusunda Türkiye’de yapılmış olan tezler üzerine değerlendirme*. Yayınlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- ŞEN, A. Ş. (2015). *Ergenlerin Sahip Oldukları Değerler ile Gelecek Beklentileri ve Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterliği Arasındaki Yordayıcı İlişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- ŞİMŞEK, H. (2011). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın üreme sağlığına etkisi: Türkiye örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(2), 119-126.
- TEKALAN, A. (2012). Uyuşturucu Maddelere Genel Bir Bakış. *Yeşilay Bağımlılık Tedavisi Aylık Sağlık, Eğitim ve Kültür Dergisi*, 87(936), 26-32.
- ULUĞTEKİN, S. (1984). Çocuk Yetiştirme Yöntemleri açısından Ana-Baba Çocuk İlişkileri. *HÜ Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 21-69.
- UZUN, S. (2017). *Lise Öğrencilerinin Madde Bağımlılığı Profilleri, Madde Bağımlılığından Korunma Konusundaki Öz Yeterlikleri ve Önleme Konusundaki Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- VAKALAHİ, H. F. (2001). Adolescent Substance Use and Family-Based Risk and Protective Factors: A Literature Review. *Journal of Drug Education*, 31(1), 29-46.
- YAMAN, Ö. M. (2014). Uyuşturucu Bağımlısı Gençlerin Aile İçi İlişkilere Yönelik Görüşleri: Esenler Bağcılar Örneği, *Turkish Journal on Addiction*, 1(1) 99-132.
- YILMAZ, A., CAN, Y., BOZKURT, M. ve EVREN, C. (2014). Alkol ve madde bağımlılığında remisyon ve depresme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(3), 243-256.